

Premagati ta občutek slabosti, okrepi umetnost v njenih bojih za jutrišnji dan — to je dandanašnji tista naloga, ki so jo prostovoljno prevzeli pesniki in pisatelji enako kot gledališčniki, filmski delavci, upodablajoči umetniki in skladatelji. Vsak od njih in sleherni po svoje išče danes še bolj trdovratno kot poprej odgovor na stara, dovolj znana vprašanja: *Kaj more družba zahtevati od človeka, ne da bi terjala od njega žrtvovanje lastne človečnosti? Kolikšen del človeka gre avtoriteti in kolikšen njemu samemu? Kako daleč smemo družbi dovoliti, da bi nas kot posameznike spreminjala po svoji podobi? In na kateri točki, v katerem trenutku sme posameznik izreči svoj »ne«?*

Lahko smo prepričani, da je v deželi, ki v nji skušajo umetniki odgovoriti na ta vprašanja, umetnost v polnem razcvetu.

Prevedel B. B.

Viktor Kudělka

ANTAGONIZMI ČLOVEKA IN SISTEMA.* Téma našega srečanja je zelo široka in zato omogoča najbolj različne razlage in prijeme. Mislim, da je tako prav, kajti ožja omejitev téme bi lahko vnesla v našo razpravo neko monotono. Dovolite mi, da si prvotno široko témo po svoje razložim in zožim na področje, ki me posebej zanima. Moje vprašanje se glasi: kateri izmed antagonizmov, ki so značilni za današnjo evropsko klimo, pravzaprav stvarno in neposredno zadeva literarno tvorbo? Menim, da osnovna in očitna protislovja evropske sodobnosti — kot so na primer nasprotja med kapitalistično in socialistično ureditvijo ali med krščanskim in marksističnim svetovnim nazorom — za literaturo še zdaleč niso tako pomembna, kot bi lahko teoretsko domnevali ali kakor bi si to želeli tudi mnogi politiki. To je seveda tudi naravno: umetniško delo ni konstrukcija iz idej niti podoba družbenega reda, ampak samo poskus izraziti človekovo bit v najširšem pomenu z različnih izhodišč in vidikov. Zato je krog problemov, ki se v umetnosti neprenehoma ponavljajo, v bistvu enak na obeh polovicah sveta, in to kljub vsem revolucionarnim spremembam in nazorskim razlikam. Gre za osnovne pogoje človekove eksistence, za materialno in duhovno, za veliko témo smrti in ljubezni, vojne in miru, odnosa človeka do družbe in medčloveških odnosov, za konflikte med generacijami in nove probleme človeka v stoletju znanstveno-tehnične revolucije. Pa niti ta edina téma, prek katere bi lahko prodrli v literaturo tisti splošni antagonizem, namreč téma odnosa med človekom in nosilnimi idejami družbe, v kateri živi, resničnih ustvarjalcev ne ločuje med seboj. Oduos med krščanstvom in marksizmom je namreč striktno antagonističen samo na najvišji filozofski ravni, medtem ko imata v praktični aplikaciji, ki se kar najbolj dotika konkretnega življenja posameznika, dosti skupnega ali vsaj podobne cilje. Prav to pa so tla, ki zanimajo literaturo. Sicer pa je marksizem nastal v Evropi, črpal je iz evropskih miselnih tokov in mora hočeš nočeš odgovarjati na vprašanja, ki jih je zastavil predhodni razvoj evropskega mišljenja. Sodobni marksisti, ali bolje rečeno intelektualna elita marksističnih partij, h katerim sodijo tudi marksistični pisatelji, stojé pred zelo podobnimi problemi kakor intelektualna elita zahoda, med njimi tudi katoliški pisatelji.

* Prispevek na prvem mednarodnem srečanju prisateljev v Piranu maja letos.

Nikakor nočem delati vtisa, kot da ne vem kako dobro poznam problematiko katolikov. Vrzeli iz minulih let so pri nas zelo velike, informacije pa samo delne. Knjigo Davida Andeasa Seebera *Das zweite Vaticanum*, ki poroča o vatikanskem koncilu, sem dobil v roke čisto po naključju. Mnoge odlomke te knjige pa sem prebral z velikim zanimanjem. Posebno tiste, ki so poročale o diskusiji o verski svobodi. Na eni strani so trdili tradicionalisti, da zмотa ne more imeti istih pravic za razširjanje kakor resnica: da ima samo spoznanje, ki je v skladu z objektivno resnico, absolutno pravico za notranjo in zunanjo eksistenco, da ima samo »prava vera pravico, da bi jo razložili javnosti«. Svobodni naj bodo samo notranji verski akti, zunanji pa naj bodo določeni od zgoraj, z vrha. — Nasprotniki teh tradicionalnih nazorov, pristaši progresivnih tokov, pa so menili, da tu ne gre za pravico do resnice ali zмотe, ampak za *pravice človeka, ki se moti*. Razširjanje zmotnega nazora lahko sicer škodi splošnemu blagru, vendar brez svobode, h kateri tudi po svojem bistvu sodi svoboda veroizpovedi, ne more biti realiziran splošni blagor. Nesoglasje s to mislijo pa pomeni, da bi morala Cerkev izvrševati neposredno oblast nad družbo, kar pa — kot so rekli pristaši progresivnih nazorov — danes ne more nihče več resno zagovarjati. Kardinal Colombo je med drugim tudi izjavil, da verski akt, ki ni svoboden, dejansko ni noben verski akt, kardinal Leger pa je opozoril na to, da subjekt verske svobode ni kristjan, temveč vsak človek, tako vernik kot neverniki.

Če si odmislimo načelno, svetovnonazorsko nasprotje, ki za literarno tvorbo v svoji abstraktni podobi ni kdove kako odločilno, takoj pade v oči podobnost problematike in procesov v intelektualni konici Cerkev in intelektualni konici marksističnih partij na drugi strani. Kaj drugega so že leta trajajoči in vedno znova nastajajoči spori na eni strani med dogmatiki, ki imajo Marxove, Engelseve in Leninove misli za sistem večnih resnic, o katerih sploh ni treba razpravljati, in ki štejejo Stalinove interpretacije klasikov za edine razvijanja vredne misli — in na drugi strani med progresivnimi marksisti, ki vztrajajo pri svobodi spoznavanja, pri svobodi iskanja novih poti tudi s tveganjem zмотe? Tudi danes mnogi ljudje pri nas trdijo, da bi se morala svoboda nazora nanašati ne samo na partije, ampak tudi na nepartijske in pripadnike drugih strank. Tudi pri nas so mnogi pripravljeni tolerirati svobodo znotraj partije, nikakor pa ne zunaj nje. In celoten sistem cenzurnih ukrepov je imel v preteklih letih nalogo prepovedati razširjanje nazorov, ki so bili v nasprotju z uradno dovoljenimi in s tem zajamčeno resničnimi nazori.

To podobnost strukture nasprotujočih si sil in podobnost njihovega napora znotraj nazorske politične antagonistične skupnosti štejem za pojav, ki je za umetnost in literaturo mnogo pomembnejši kot pa samo nasprotje družbenih sistemov in svetovnonazorskih sestavov. Kaže namreč na stvarnost, da antagonizem, ki je za umetniško tvorbo bistvenega pomena, ne teče po mejah političnih sistemov in svetovnonazorskih principov, temveč znotraj teh sistemov in principov. Antagonizem, ki je dejansko bistven za ustvarjalnega intelektualca in za pisatelja, v prvi vrsti ni antagonizem človeka in sistema, protislovje posameznika in oblasti, ki si hoče podrediti človeka. Za zelo pomembno štejem dejstvo, da je prav v zadnjih petnajstih letih prišlo v obeh evropskih sistemih, ki sta se borila za oblast nad človeškimi dušami, do poskusov notranjega preroda, za spremembo tradicionalnega, konservativnega pojmovanja. Staro pojmovanje oblasti nad ljudmi se je diskreditiralo, pametni ljudje na obeh straneh

so spoznali, da se mehanizem preveč centralizirane oblasti, ki temelji na dogmah, obrača proti njemu: v današnjih razmerah je človek lahko podvržen različnim načinom vplivanja, vendar pa ni mogoče vzbuditi dejanske aktivnosti množic s propagandističnimi in stvarnostmi neustrezajočimi argumenti, brez aktivnosti množic pa vsak sistem prej ali slej razpade. To pa je, po mojem mnenju tisto, kar karakterizira in združuje današnje napore intelektualca v obeh antagonističnih si taborih, hkrati pa je definicija antagonizma, ki ga ustvarjalni človek tako mučno občuti: nasprotje med intelektom in oblastjo, med svobodo osebnosti in nasiljem družbe itd. Tega bi se morali zavedati vsi predstavniki sistema, ki še niso razumeli, da moderne družbe ni mogoče trajno obvladati z metodami prejšnjega stoletja, da ne rečem srednjega veka, skratka, da vodi politika starega tipa, ki si skuša pridobiti oblast nad ljudmi in njihovo zavestjo, nujno k neslavnemu polomu.

Prevedel F. S.

Jan Trefulka

KRONIKA

KNJIZEVNOST

STONE PARTLJIČ: NE GLEJ ZA PTICAMI. Doslej je bilo ime pisatelja Toneta Partljiča širši slovenski kulturni javnosti skoraj neznano, zakaj mladi avtor živi in deluje na Štajerskem in je svoje dozdej objavljene krajše prozne stvaritve zvečine objavjal v mariborski literarni reviji *Dialogi*, tako da ga je poznala v glavnem majhna peščica ljudi, ki se bolj ali manj poklicno ukvarjajo z literaturo. S pričujočo knjižico,* ki mu jo je izdala Mladinska knjiga v svoji zbirki *Pota mladih*, in je Partljičev knjižni prvenec, pa z dramo, ki mu jo namerava v prihodnji sezoni uprizoriti Mestno gledališče ljubljansko, je te kvazianonimnosti, ki jo je v marsičem zakrivila tudi regionalna razdeljenost slovenskega kulturnega prostora, konec in Partljič se je v razmeroma kaj kratkem času uvrstil med predstavnike najmlajše slovenske pisateljske generacije, tiste, ki skuša (neobremenjena z vso vojno dediščino in v celoti in do kraja zazrta samo v naš čas) ta čas kritično pretresti in razčleniti, najti v njem vse tiste anomalije, ki zavirajo in utesnjujejo njeno bivanje, jih ujeti v literarno izpoved in jih s tem tudi ovrednotiti.

Ta namen je vseskozi navzoč tudi v zbirki novel in črtic *Ne glej za pticami*. V njih se Partljič tematsko loteva vseh problemov vsakdanjega življenja v okolju, ki v njem živi in ustvarja tudi sam. Krajevno so njegovi teksti postavljeni v Slovenske gorice, ali točneje povedano, v tisti del Slovenskih goric, ki je najbližji Mariboru in se razprostira med tem mestom in avstrijsko mejo. Tako je že koj v začetku vidna nekje tudi osrednja Partljičeva preokupacija, konfrontacija mesta in vasi, ki je morebiti najbolj vidna v najdaljšem besedilu, noveli *Ne glej za pticami*, po kateri je dobila naslov tudi celotna knjižica. Ta problem konfrontacije se seveda izpovedno, vsebinsko, bistveno odmika od

* Tone Partljič, *Ne glej za pticami*, *Pota mladih*, Mladinska knjiga 1967.